

Yttrande angående Betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21)

Sammanfattning

Karlstads kommun ansluter sig till synpunkterna angående utredningen och plats för etablering av det planerade museet om Förintelsen, lämnat i remissvaret från Karlstads kommun. Karlstad och Värmland har en mångfacetterad historia med kopplingar till såväl Förintelsen som nazismen och ett rikt dokumentärt material vid regionens arkiv och museer. Universitetet pekar på fördelarna med en väl fungerande regional samverkansmiljö vid uppbyggandet av den nya institutionen. Karlstad har goda förutsättningar att härbärgera institutionen. Karlstads universitet ställer sig positiva till att utveckla en kreativ akademisk samverkansmiljö, där kontakter etableras med andra universitet såväl inom som utom landets gränser.

Karlstads universitets synpunkter

De svenska universiteten ägnar frågorna om Förintelsen och folkmord kontinuerlig uppmärksamhet i såväl undervisning som forskning. Händelserna i Europa under andra världskriget och de barbariska massmorden på miljontals människor är centrala för förståelsen inte bara av det förflutna utan av mekanismerna i den värld vi lever i idag. Universitetet har ett gemensamt ansvar att ständigt berätta historien för nya generationer av studenter och för att därmed också initiera diskussionen om samtidens fenomen av främlingshat och de politiska uttryck som xenofobin tar sig.

Karlstads universitet (grundat 1999, dessförinnan universitetsfilial från 1967) och högskola (från 1977) är i hög grad delaktigt i universitetsvärldens arbete med frågorna kring Förintelsen och har varit så under hela sin i det här sammanhanget korta historia. Föreläsningar och seminarier inom ämnen som historia, idéhistoria, statsvetenskap och samhällskunskap tar upp tematiken, inkluderande den politiska diskussionen också i Sverige som utgjorde en grogrund för Förintelsens teori och praktik. Uppsatser har skrivits om rasbiologin och om den organiserade nazismen på lokalplanet – men också om flyktingfrågan och det folkliga solidaritetsarbetet som förekom i Sverige och Värmland genom t ex Finlands- och Norgehjälpen. Under senare år har det forskningsarbete om högerextrema rörelser, som bedrivits av universitetslektorn i interkultur och svenska som andraspråk Tobias Hübinette, kommit att få nationell uppmärksamhet – så pass att också obehagliga reaktioner från granskade grupper förekommit.

Lärarstudenter vid KAU har under många år deltagit i studieresor till Auschwitz och andra platser i södra Polen med anknytning till Förintelsen och den nazistiska utrotningen av judiska familjer och samhällen under andra världskriget. Det har skett i samverkan med ABF och andra frivilligorganisationer och ofta med medverkan av överlevare från Förintelsen, som också varit verksamma som gästande föreläsare i undervisningen. Kontakterna med Forum för levande historia har varit viktiga för kvaliteten i denna verksamhet.

Karlstads och Värmlands kopplingar till andra världskrigets händelser

Karlstad ligger långt från dåtidens händelsecentrum och har inte heller i ett svenskt perspektiv varit en central plats i den judiska historien. Dock har staden haft en judisk minoritet sedan mitten av 2 1800-talet och länge också en egen judisk församling med

synagoga. Den judiska begravningsplatsen är liten till ytan men ett karakteristiskt inslag i staden – som omtalas i remissvaret från Karlstads kommun fick några av de överlevande som genom de vita bussarna kom till Karlstad efter krigsslutet sin sista vila här. Karlstad och Värmland utgjorde ett av den svenska beredskapens militära huvudområden, vilket landskapets många linjer av stridsvagnshinder och betongbunkrar vittnar om: denna del av historien skildras bl a via lokala museer i västra Värmland och genom det omkring tio år gamla Brigadmuseet i Karlstad. Gränsen mot väster korsades av tusentals flyktingar från Norge, varav en del också var av judiskt ursprung. Det var människor som sökte sig en fristad undan hotande deportationer till koncentrationslägren i Tyskland och Polen. Flyktingakterna i landsfiskalarkiven längs den värmländska gränsen är ett centralt material för den som vill gräva i den här delen av historien – de har använts av uppsatsskrivande studenter inom historieämnet vid Karlstads universitet vid åtskilliga tillfällen, liksom av professionella historiker. Arkivmaterialet om andra världskrigets händelser, förvarat vid de olika institutionerna inom Arkivcentrum i Karlstad, erbjuder även i övrigt ett rikt spektrum av forskningsingångar. Tyskt spionage, folklig flyktinghjälp och placering av finska krigsbarn i värmländska privathem dokumenteras här, men också pronazistisk verksamhet med framstående företrädare som stadsfiskal Albert Nelson i Karlstad (som efterlämnat ett eget arkiv) och nazistpartiledaren Birger Furugård från Deje norr om Karlstad (från vars parti bl a finns fana och annat material bevarat vid Värmlands museum).

Nynazismen

Värmland var en tummelplats för olika politiska intressen under andra världskriget, vilket också skildrats inom skönlitteraturen genom författare som Berndt Andersson och Lars Andersson. Intresset för den här delen av historien och för de kopplingar till såväl nazism som Förintelsen som har funnits och fortfarande finns är i hög grad levande. De ljusa minnena av flyktinghjälp och andra humanitära insatser dominerar men de mörka stråken har aktualiserats under senare decennier genom att grupper med nynazistisk och/eller fascistisk agenda uppträtt, i Karlstad som på andra håll i landskapet. Detta faktum, att nynazism och främlingshat åter visar sig öppet och aktivt i det moderna lokalsamhället och att NMR-manifestationer förekommer på gator och torg är bjudande argument för att på alla sätt fortsätta vittna om Förintelsen och ”den slutliga lösningens” koppling till den nazistiska rasideologin.

Karlstads lokaliseringsfördelar

Det är, mot denna bakgrund, glädjande med det viktiga initiativet att skapa ett svenskt museum över Förintelsen. Betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21) ger goda argument för uppbyggandet av en sådan särskild institution, med såväl ett musealt som ett forskningsmässigt uppdrag. Därtill är den ambitiösa kartläggning av aktörer som utredningen redovisar till stor hjälp för starten av det nya museet.

Det finns självklart många aspekter på var ett sådant museum skulle göra mest nytta och vara mest funktionellt, lokalt, nationellt och internationellt. Det finns många akademiska forskningsmiljöer med gedigen verksamhet i Sverige där kompetensen kring Förintelsen och tillhörande frågor är stor – verksamheten vid Karlstads universitet kan inte visa motsvarande meriter som t ex Hugo Valentincentrum i Uppsala, Segerstedtinstitutet i Göteborg eller vid Lunds universitets historiska institution. Däremot har universitetet en lång och god tradition av samverkan med det omgivande samhället och en stor kunskap i att bygga kompetenta

miljöer tillsammans med andra lärosäten. Man kan, inom det 3 humanistiska och samhällsvetenskapliga fältet, t ex peka på Centrum för samhällsvetenskapernas didaktik (CSD) som i nu många år haft olika nationella uppdrag inom sitt ämnesområde.

Om man vid valet av förläggningssort fäster vikt vid att åstadkomma något nytt, utanför storstadsområdena, och att därigenom skapa förutsättningar för kreativa lösningar och nya konstellationer för samarbete – då är Karlstad en lämplig plats att förlägga Förintelsemuseet på. Karlstads kommun har påvisat flera logistiska fördelar med en placering som Karlstads universitet också ansluter sig till. Universitetet och kommunen har väletablerade relationer och kan tillsammans agera skyndsamt och med kraft när det så krävs; det är därmed möjligt kunna följa den i utredningen utstakade tidsplanen för etableringen till år 2022. Från universitets sida kan vi utlova det stöd som krävs för en verksamhetschef med forskningsansvar, såväl inom egna ramar som genom att agera gentemot andra lärosäten (inom Sverige och utomlands) för uppbyggandet av ett fungerande akademiskt nätverk. Organisatoriskt kommer – om förslaget från Karlstads sida får gehör – ansvaret för verksamheten att ligga inom ämnet historia vid Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap. Historieämnet har i dagens läge ett 20-tal personer anställda, av vilka tre är professorer och två docenter. Ämnet har en klart modernhistorisk profil i sin verksamhet och är starkt involverat i lärarutbildningen. Här har också kulturarvsfrågorna en stark ställning, med nära och levande kontakter gentemot såväl arkiv som museer inom regionen. Det finns också god erfarenhet av samarbete över ämnesgränserna, vilket forskarskolan för Centrum för regionalt samhällsbyggande (CRS) är ett exempel på.

Karlstads universitet gläds åt att utredningen blivit gjord och att det i texten redovisas en klar och tydlig projektbild för ett museum som Sverige ämnar etablera inom en närtid. Oavsett var museet slutligen kommer att förläggas är Karlstads universitet, som en del av det akademiska Sverige, mycket positiv till initiativet. Skulle beslutet bli att Karlstad blev etableringsort kommer universitet att axla det särskilda forskningsansvar som detta medför.

Thomas Blom

Prorektor och rektors ställföreträdare

Karlstads universitet